

Ђуро Батрићевић

ОПШТИНСКИ ИЗБОРИ У СРЕЗУ ЦЕТИЊСКОМ 1936. ГОДИНЕ

Посланици Удружене опозиције су према Скупштини заузели опонентски став у знак протеста због незаконитог бирачког прописа, који је владиној листи обезбјеђивао много већи број мандата него што јој је припадао по броју бирача који су за њу гласали, а на штету Удружене опозиције и њених бирача.

Овакав став Удружене опозиције према Скупштини још више је ојачао њен политички утицај у широким народним масама. Ту повољност је искористила Партија, која је, преко представника Удружене опозиције, спроводила своју политику.

Увиђајући новонасталу политичку ситуацију у земљи, новоформирана Стојадиновићева влада била је принуђена не само да у извјесној мјери дозволи политичке слободе грађанским партијама већ и да попусти у питању оживљавања и рада синдикалних организација. На тај начин су се Урсови синдикати почели активирати и окупљати све шире слојеве радника у своје редове.

И поред тога што је Комунистична партија и даље остала у дубокој илегалности и што је режим према њој задржао исти курс као и за вријеме шестојануарске диктатуре, властима је било јасно да Урсови синдикати раде под непосредним утицајем комуниста.

У новонасталој ситуацији Партија је видјела шансу да освоји неке општине на предстојећим изборима, од новембра 1936. године, упркос томе што је изборни систем био и даље недемократски. С друге стране,

треба рећи и то да је, послје провале у Партији од марта 1936. године, а нарочито послје белведерског крвопролића, партијски рад у цетињској општини био знатно отежан. Провала је оставила тешке последице. Међутим, партијска организација на подручју Ријечке нахије за вријеме провале остала је неповријеђена. Тако је континуирани рад ријечких комуниста дошао до нарочитог изражаја управо уочи новембарских избора 1936. године.

Као и у свим срезовима на подручју Црне Горе, тако је и у цетињском срезу партијска организација, упркос неповољним условима, развила широку агитацију у корист кандидата Удружене опозиције. Партија је успјела да на листи Удружене опозиције истакне као кандидате поједине чланове и симпатизере Партије, као што је био случај у Ријечкој општини.

Ријечки комунисти су се прије свега морали супротставити федералистима, који су у њиховој општини били бројно веома јаки. Федералисти су свим силама настојали да прогурају свога кандидата за предсједника Ријечке општине. Њихов кандидат био је др Иво Јовићевић. Федералисте су у својим плановима благовремено онемогућили ријечки комунисти, који су у својим акцијама имали јавну подршку Мјесног комитета КПЈ Цетиње. О томе Јанко Лопичић пише: „Ријечким комунистима је било јасно да федералисти у Ријечкој нахији, у оно вријеме, имају највише својих присталица, па су одлучили да им се супротставе најпопуларнијом личношћу за ову функцију из редова Удружене опозиције, која је била блиска народу. Тако је пао предлог на Јока Мићова Ђурашковића, симпатизера Партије, а уз то и једне од најомиљенијих личности међу омладином Ријечке нахије. Поред тога, он је, као учесник у белведерским демонстрацијама, био затворен у цетињском затвору Богданов крај. Кад је организован штрајк глађу, Ђурашковић се међу првима солидарисао са организаторима штрајка“.¹

На листи Удружене опозиције, поред Јока Мићова Ђурашковића, нашло се из Ријечке нахије још 26 одборника, од којих су двојица били чланови КПЈ. Били су то Петар С. Газивода и Ђоко Бастаћ.² Свих 26 кандидата за одборнике на листи Удружене опозиције изабрани су апсолутном већином гласова. Том приликом је поражена режимска Југословенска радикална заједница (Јереза), из чијих су редова за одборнике изабрана свега три кандидата.³

У предизборној кампањи нијесу остали пасивни ни режимски људи, већ су се и они дали у отворену агитацију. Тако је, уочи новембарских избора 1936. године, стигао на Цетиње министар шума и руда Краљевине Југославије Ђура Јанковић, који је 16. новембра исте године говорио на збору Југословенске радикалне заједнице. Збор је отворио народни посланик Нико Зубер, а затим је дао ријеч Јанковићу, који је одржао „један велики политички говор“, како јављају ондашњи дневни листови.⁴

1 Јанко Лопичић, „На Горњем Цеклину 1919–1941“, необјављена грађа.

2 Ђоко Бастаћ, „Революционарни покрет у Ријечкој општини“, необјављени рукопис.

3 Исто.

4 Зетски гласник, Цетиње, 18. новембар 1936, стр. 1–2.

И, заиста, био је то политички говор у најгорем смислу ријечи. Министар Јанковић је, поред осталог, истакао да се доласку Милана Стојадиновића за предсједника владе имају разлога највише радовати управо Црногорци. „Црна Гора је ужа домовина г. др Милана Стојадиновића“. Затим патетично наставља: „Јер, колико сам ја посматрао, у Југославији била су свега два политичара која су штитила интересе и судбину Црне Горе. То је био наш неумрли велики вођи Никола Пашић, који је у жељи да Црној Гори буде бољи живот у Југославији, изабрао баш д-р Стојадиновића онда и наложио му да се посвети Црној Гори и да се одрекне мандата тамо у Војводини гдје би било много лакше бити народни посланик него овдје у овом кршу“.⁵

Послије ове толико провидне демагошке тираде, многи су се зачудили када су из уста министра Јанковића чули како је Стојадиновић „Црну Гору сматрао својом ужом домовином“.

Пошто је министар и мисионар Јанковић посебно и поново нагласио да Црна Гора за Милана Стојадиновића „представља све“, наставио је, у себи својственом стилу, како је политика наше земље ишла „крвавим путем све до прошле године. Прошле године г. д-р Милан Стојадиновић почео је да трасира један нови пут у нашем политичком животу, а то је пут консолидовања економских прилика и завођења социјалне реформе. Ви сте се, Црногорци, заједно са нама борили против овог ненародног режима. Тај режим је отишао. Са доласком владе г. д-р Стојадиновића прва ствар је била давање народу слободе. Почели смо са реформама на пољу сељачке привреде, јер је сељак био најтеже погођен, а он је најмногобројнији у нашој земљи“. Јанковићу је било посебно стало да Црногорцима што боље објасни појам слободе, па каже: „Слобода, браћо моја, за један народ јесте оно, што је сунце за живот једне биљке. Као што биљка вене у тами, тако и народ вене без слободе. Чим се слобода појави, појави се и онај радни Геније нашега народа, и ми смо се сви исправили и добили смо једну већу гаранцију за будућност наше Отаџбине“.

Очигледно, увијевши да је претјерао у објашњавању појма слободе онима који су пет вјекова гинули за слободу, Јанковић се мало исправља, па наставља: „О томе не треба Вама, Црногорцима, бар да говорим, јер ако је ико носилац слободе у нашој Отаџбини, то сте ви, Црногорци“.

У својој перфидији овај режимски мисионар иде чак дотле да каже: „Над смо дошли на управу земље, нијесмо почели борбу са разним странкама, јер ми нијесмо сматрали њих за наше противнике. Ми смо за противнике сматрали економску кризу и социјалну биједу и противу њих смо се борили“. Затим наставља са обећањима: „Ми, браћо моја, не можемо у Црној Гори створити плодне равнице, јер је овдје камен, нити јој можемо створити оно што јој природа није дала. Али је Црна Гора, та чуварка наших националних слобода, колијевка нашег национализма, била одвојена од Србије. Доћи у Црну Гору, то је из Београда било теже него отићи у Француску. И 17 година гледало се на такво стање у нашој земљи,

5 Народни лист, 20. новембар 1936, стр. 2.

али је д-р Милан Стојадиновић мушки, одважно код израде жељезничке мреже тражио да се у првом реду створе саобраћајне везе кроз Црну Гору . . . Црна Гора биће прошарана двјема жељезничким пругама. Једна која има да иде од Билећа до Никшића и од Никшића да се спушта на Подгорици, са краком од Никшића који има да иде за Боку Которску, и друга која има да иде од Рашке преко Берана за Подгорицу такође“.

Јанковић је затим истакао да ће Црногорци на тај начин „имати могућност да из Метохије у којој се продаје килограм кукуруза по 30 пара“, купују свега 10 пара скупље, тј. за 40 пара, а не по 2 динара, колико га сада плаћају. Затим је наставио: „Г. д-р Милан Стојадиновић кад нешто започне он то и доврши. Код њега нема немогућности“.

Кад су и највећи оптимисти изразили сумњу да за танав подухват неће бити довољно пара, Јанковић је био категоричан: „Али ја вам кажем: за Црну Гору Милан Стојадиновић има пара“.⁶

Послије толико ласкавих обећања, овај режимски министар је прешао на ону тему због које је управо и дошао у Црну Гору. Послије истицања да се будућност Црне Горе састоји у туризму, као главну привредној грани, као узред се поменуо Стојадиновићеве политичке противнике, заборављајући при том на оне ријечи које је њима малочас упутио, па наставио:

„Наши противници кажу: Банкарска влада г. д-р Милана Стојадиновића. И то говоре на скоро свим зборовима, јер немају што друго да приговарају. А на то им ми одговарамо радикалним рјешењима питања сељачких дугова на штету банкара. Па ако смо банкарска влада која ради на штету капитала, нека нам је алал. Ми смо успјели да унесемо у нашу земљу дух пуног умирења. Док су постојали у нашој земљи дугови, ми смо били у тешкој психози потреса. Потреси се догађају само онда кад се из куће износи све оно што је потребно.

Револуције се не догађају никада код нормалног стања ствари, него у биједи и немаштини. Па да би спријечили оно што се догађа у Шпанији, ми смо ријешили да на капитале ударимо и да тако спасемо мир нашој земљи. Ми не презамо ни од каквих мјера, које имају да послуже интересу нашег народа.

И ми имамо као што имају и друге државе инфилтрираних болесних умова, који желе да својом разорном акцијом нагризу здраво наше државно тијело. Има таквих свугдје, али најмање у Црној Гори. Јер Црногорци знају само за једно: за Краља и за јединствену државу. Али их има, кажем, као и у најздравијој шуми, гдје по који црв подкорњак сише стабло и срж. А наша је дужност да, каогод што се тај црв на здравом стаблу угушује једном виталном снагом тога стабла, створимо услове да наш народ на здравој основи почива, па да ти људи, који разорно дејствују, угину сами од себе, као црв на здравом стаблу“.

На питање ко су ти људи, министар Јанковић одговара:

„Браћо моја, то су комунисти. Па питам вас шта хоће они? Они хоће да сруше све што постоји и да на том згаришту зидају нешто ново. Ми смо гледали згариште наше братске Русије и на том згаришту се зидало пуних

20 година. И тек сада видимо, да од тога ништа није остало него да се све срушило и сад се поново ради. Без капитала не живи ни Русија. Они су били казнили капитал, али су тиме и себи одузели хлебац. А сада да би добили хлебац, враћају се капиталу. Па зар да и послвије овог неуспјелог експеримента стварамо згариште на нашој земљи?"

Послије напада на Русију, министар Јанковић посебно наглашава да су комунисти заклетни противници вјере и вјерских осјећаја, истичући при том да нас је вјера кроз вјекове одржала и сачувала.

Циљ Јанковићевог доласка на Цетиње, очигледно, био је у првом реду да укаже на комунисте као највећу опасност по постојећи друштвени поредак, који су се инфилтрирали и у друге политичке, антирежимске организације. Зато и наглашава: „Што вам говорим о комунизму чиним зато, што треба да сви знамо што ко од нас треба да ради. Данас се они не појављују као комунисти, него као нова политичка форма, као Удружена опозиција“. При том је жестоко напао Удружену опозицију, као масу оних који нагризају „темеље наше државе“. „Али питам вас, браћо, шта хоће Удружена опозиција?“, каже Јанковић, а истовремено и даје одговор: „Боре се за слободу? Па ми смо слободу дали, али слободу која има да буде конструктиван рад – база стваралаштва, а не база рушилаштва. Слобода која има да руши наше вјековне тековине, то није слобода, то је анархија. А слобода, кад свако може да износи своје политичке мисли и да брани свој програм, та слобода постоји“.

По Јанковићу, Удружена опозиција нема заједничког програма, а без њега нема ни праве борбе за своје ставове и погледе.

Но, упркос свим настојањима режимских власти, да се народ скрене с правог пута режимским агитаторима није успјело. Ни политички притисци, ни лажна обећања, ни даноноћна агитација, ни поткупљивање бирача – нијесу могли уродити плодом, јер су комунисти среза цетињског, преко кандидата Удружене опозиције, режимским властима и овога пута задали још један тешки ударац. О томе говори најрјечитије податак да је од укупно 3.811 бирача, колико их је гласало у срезу цетињском, већина гласала за кандидате Удружене опозиције. Тако је режимска странка Југословенска радикална заједница, звана ЈРЗ, чији је погрдни назив био „Јаре се дере“, добила три општине, а Удружена опозиција пет.

За Удружену опозицију гласала су 1.932 бирача, а за Југословенску радикалну заједницу 1.879, од укупно 3.811 бирача, који су изашли на биралишта. Иако је разлика од 53 гласа у корист Удружене опозиције симболична, она је у политичком смислу много више значила.

Посебно треба истаћи да је у оним општинама у којима је утицај комуниста био јачи и њихов број већи, успјех Удружене опозиције био потпунији. Међутим, карактеристично је истаћи и то да је Југословенска радикална заједница побједила у три општине Катунске нахије, упркос чињеници да је у њима било највише федералиста.

Резултате новембарских избора на подручју среза цетињског објавили су оновремени листови: „Зетски гласник“, „Народни лист“ и „Слободна мисао“.

У „Зетском гласнику“ пише: „У СРЕЗУ ЦЕТИЊСКОМ гласало је 3.811 бирача.

Општина бјелична – гласало 198; добили: Петар Милић 126, Марко Правиловић 72.

Општина љуботињско-грађанска – гласало 449; добили: Ђоко Дреџун 224, Нико Ђукановић 215, Илија Калуђеровић 10.

Општина његушка – гласало 453; добили: Божо Ђуровић 284, Јован Оташевић 169.

Општина ријечка – гласало 1.038; добили: Јоко Ђурашковић 724, Ђоко Јовићевић 314.

Општина соколска – гласало 320; добили: Јован Ђуровић 178, Никола Радуновић 142.

Општина ћеклићка – гласало 230; добили: Михаило Вицковић 137, Крсто Калуђеровић 93.

Општина цуцка – гласало 623; добили: Никола Биговић 353, Милутин Звицер 270.

Општина чевска – гласало 500; добили: Саво Вукотић 285, Јован Вукотић 215.

Југословенска радикална заједница је добила 3 општине.

Удружена опозиција 5 општина“.⁷

„Народни лист“ је објавио најпотпунију информацију о новембарским изборима у срезу цетињском, која гласи: „У СРЕЗУ ЦЕТИЊСКОМ гласало је 3.811 бирача.

Општина бјелична – гласало 198; добили: Петар Милић ЈРЗ 126, Марко Правиловић ЈРЗ 72.

Општина љуботињско-грађанска – гласало 449; добили: Ђоко Дреџун УО 224, Нико Ђукановић Гр. 215, Илија Калуђеровић ЈРЗ 10.

Општина његушка – гласало 453; добили: Божо Ђуровић ЈРЗ 284, Јован Оташевић УО 169.

Општина ријечка – гласало 1038; добили: Јоко Ђурашковић УО 724, Ђоко Јовићевић ЈРЗ 314.

Општина соколска – гласало 320; добили: Јован Ђуровић УО 178, Никола Радуновић ЈРЗ 142.

Општина ћеклићка – гласало 230; добили: Михаило Вицковић УО 137, Крсто Калуђеровић ЈРЗ 93.

Општина цуцка – гласало 623; добили: Никола Биговић ЈРЗ 353, Милутин Звицер ЈРЗ 270.

Општина чевска – гласало 500; добили: Саво Вукотић УО 285, Јован Вукотић ЈРЗ 215.“⁸

Никшићка „Слободна мисао“ је донијела врло кратку, а уз то и нетачну вијест о резултатима новембарских избора у срезу цетињском, која гласи: „У овом срезу: четири општине ЈРЗ; четири општине УО. (Ријечку, Љуботињску, Чевску, Соколску)“.⁹

7 Зетски гласник, Цетиње, 28. новембар 1936, стр. 3–4.

8 Народни лист, 28. новембар 1936, стр. 3.

9 Слободна мисао, Никшић, 22. новембар 1936, стр. 2.

У „Зетском гласнику“ се не наводи политичка припадност новоизабраних предсједника општина у срезу цетињском, али се наводи тачан број општина у којима су побиједили кандидати Удружене опозиције (УО) и Југословенске радикалне заједнице (ЈРЗ).

„Народни лист“ је дао најпотпунију информацију, у којој се наводи политичка припадност кандидата који су побиједили на новембарским изборима. Тако, ради боље прегледности, уз име и презиме сваког кандидата стоји „УО“ или „ЈРЗ“, што значи да је дотични кандидат представник Удружене опозиције или Југословенске радикалне заједнице. На основу наведене информације тачно се види да су кандидати Југословенске радикалне заједнице (ЈРЗ) побиједили у бјеличкој, његушкој и цуцкој општини, а кандидати Удружене опозиције у љуботињско-грађанској, ријечкој, соколској, ћеклићкој и чевској општини.

„Слободна мисао“ не само што није навела политичку припадност кандидата већ је и нетачно информисала јавност, наводећи погрешне податке о броју општина у којима су побиједили кандидати ЈРЗ и УО. Тако пише да је у срезу цетињском четири општине добила ЈРЗ, а четири УО.

Кад се говори о току избора, посебно треба истаћи да су на њима у општини Ријека Црнојевића сви кандидати са листе Удружене опозиције добили апсолутну већину гласова. На тај начин је, захваљујући у првом реду улози комуниста, поражена режимска Југословенска радикална заједница, познатија у народу као „Јереза“, из чијих су редова за предсједнике општина среза цетињског изабрана свега три представника.

Избором Јока Мићова Ђурашковића за предсједника ријечке општине умногоме је порастао углед комуниста у овој општини код народа. Што се Јока Мићова Ђурашковића тиче, он је и за вријеме предсједниковања у потпуности оправдао повјерење Партије. И не само он, већ и свих 26 одборника са листе Удружене опозиције.

Но, и поред тога што је Југословенска радикална заједница имала само тројицу, од укупно 30 одборника, њихов глас се код режимских власти много јаче чуо. У вези с тим, један од тадашњих одборника је изјавио: „Јереза је имала три одборника, а од нас 27 највише је било федералиста, затим два демократа и два члана Партије. На сједницама смо остваривали пуну солидарност и сагласност по свим питањима, а у првом реду по питању рашчишћавања са службеницима који су се до тада нељудски односили према народу. Међутим, на жалост, бан Зетске бановине и начелник среза цетињског нијесу уважавали наше захтјеве и одлуке, већ су се више поштовала и уважавала мишљења оних тројице режимлија, него свих нас 27, па је у више случајева између нас и њих долазило до препирки, па чак и до отворених сукоба. Тако смо једном приликом, у доста жучној препирци, која се изродила у свађу, били испровоцирани до те мјере да смо у једном тренутку хтјели да избацимо кроз прозор једног радикалног одборника, због тога што нас је отворено напао да смо комунистички идеолози, који организовано и свјесно радимо против државе и њених интереса, па чак и против краља. Послије овог немилог догађаја, овај режимлија нас је предао суду, наводећи у тужби да

смо хтјели да га избацимо кроз прозор. И, заиста, мало је требало па да му се то деси".¹⁰

Срески суд на Цетињу је, својом пресудом Посл. бр. Кпс. 618/38, од 25. маја 1939. године, осудио неколико одборника, међу којима и предсједника општине ријечке Јока Мићова Ђурашковића, због тога „што су 3 септембра 1938 на Ријеци, приликом сједнице општинског одбора прив. учеснику Радошевићу Марку, одборнику општине ријечке казали и то: Милановић Стево из неколико пута да лаже и да мучи, Лопичић Марко изразе: 'Шта га трпимо, што га не избацимо кроз прозор', а Лопичић Мило, Газивода Петар и Ђурашковић Јоко – да лаже – чиме су окривљени починили дјело из параграфа 302 од I ст. 1 К.з., па се према овоме пропису уз примјену параграфа 70 К.з.

О С У Ђ У Ј У:

Милановић Стево и Лопичић Марко на новчану казну у износу од дин. 420 (четири сто двадесет), а Лопичић Мило, Газивода Петар и Ђурашковић Јоко на новчану казну у износу од дин 300 (три стотине), коју су казну окривљени дужни платити у корист фонда из параграфа 42 К.з. у року од мјесец дана по правоснажности пресуде, а у случају ненаплативости Милановић Стево и Лопичић Марко имају издржати по седам дана затвора, а Лопичић Мило, Газивода Петар и Ђурашковић Јоко по пет дана затвора".¹¹

10 Изјава Ђока Бастаћа, оновременог одборника ријечке општине.

11 Оригинал пресуде налази се у власништву Ђока Бастаћа, ондашњег представника Партије у скупштини ријечке општине, иначе предратног члана Партије и носиоца Партизанске споменице 1941.